

MAHALLA — AHOLIGA XIZMAT KO‘RSATISHNING SAMARALI IJTIMOIY MODELI SIFATIDA

Toshtemirova Zilola Madaminjonovna

*Andijon viloyati University of Economics and
Pedagogy” NOTM,*

“Iqtisodiyot” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Tel: +998991000624

toshtemirova_zilolaxon@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada mahalla institutining O‘zbekiston sharoitida aholiga xizmat ko‘rsatishning samarali ijtimoiy modeli sifatidagi o‘rni va ahamiyati ilmiy asosda tahlil etiladi. Tadqiqot jarayonida mahallaning tarixiy shakllanishi, huquqiy maqomi hamda zamonaviy boshqaruv tizimidagi institutsional roli yoritilib, uning ijtimoiy xizmatlarni manzilli va samarali yetkazib berishdagi funksiyalari ochib beriladi. Maqolada kam ta‘minlangan aholini qo‘llab-quvvatlash, bandlik va tadbirkorlikni rivojlantirish, yoshlar va xotin-qizlar bilan manzilli ishlash, ijtimoiy himoya va jamoat xavfsizligini ta‘minlashda mahallaning amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, “mahalla yettiligi” modeli, raqamli boshqaruv texnologiyalari hamda “Raqamli mahalla” platformasining xizmatlar sifati, shaffoflik va hisobdorlikni oshirishdagi roli asoslab beriladi. Yashil iqtisodiyot tamoyillarini mahalla darajasida joriy etish, ekologik barqarorlikni ta‘minlash va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik masalalariga alohida e‘tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari mahalla institutini aholiga xizmat ko‘rsatish, barqaror rivojlanish va fuqarolik jamiyatini mustahkamlashning muhim institutsional modeli sifatida takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: mahalla, ijtimoiy xizmatlar, xizmat ko‘rsatish, ijtimoiy model, aholi, mahalla institute, “Raqamli mahalla”, Yashil iqtisodiyot.

Kirish. Bugungi globallashuv va ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiya sharoitida aholiga xizmat ko'rsatish tizimini samarali tashkil etish davlat boshqaruvining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xizmat ko'rsatish sohasining barqaror rivojlanishi aholi farovonligi, ijtimoiy barqarorlik hamda hududiy taraqqiyot darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, yashil va innovatsion iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan xizmatlar tizimini rivojlantirish zamonaviy taraqqiyotning muhim talabi sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur jarayonda aholiga eng yaqin bo'lgan institut — mahalla fuqarolar yig'ini alohida ahamiyat kasb etadi. Mahalla nafaqat o'zini o'zi boshqarish organi, balki ijtimoiy xizmatlarni manzilli yetkazib beruvchi samarali ijtimoiy model sifatida shakllanib bormoqda. Shu bois mahalla tizimining aholiga xizmat ko'rsatishdagi roli va uning barqaror rivojlanish jarayonlariga qo'shayotgan hissasini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb masalalardan biridir.

Asosiy qism. Mahalla instituti Markaziy Osiyo hududida asrlar davomida shakllanib, jamiyatning eng quyi bo'g'inida ijtimoiy boshqaruvni ta'minlovchi noyob tuzilma sifatida rivojlanib kelgan. Tarixiy manbalarga ko'ra, mahalla aholining o'zaro birdamligi, qo'shniçilik munosabatlari va jamoaviy mas'uliyat tamoyillariga asoslangan ijtimoiy institut hisoblanadi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mahalla tizimi huquqiy jihatdan mustahkamlandi va Konstitutsiyada fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi sifatida belgilandi. Keyingi yillarda mahalla vakolatlarining kengaytirilishi uning davlat va jamiyat o'rtasidagi muhim bo'g'in sifatidagi rolini kuchaytirdi. Bugungi kunda mahalla aholiga xizmat ko'rsatishning eng quyi va eng samarali darajasi sifatida faoliyat yuritmoqda. Aynan mahalla darajasida aholi ehtiyojlari aniqlanadi, ijtimoiy muammolar tezkor o'rganiladi va manzilli choralar belgilanadi.

Mahalla instituti orqali amalga oshirilayotgan asosiy xizmatlar aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va hududiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan muhim mexanizm hisoblanadi. Jumladan, kam ta'minlangan oilalarga manzilli

ijtimoiy yordam ko‘rsatish, bandlik va tadbirkorlikni rivojlantirishga ko‘maklashish, yoshlar hamda xotin-qizlar bilan individual ishlash, ijtimoiy himoya va subsidiya tizimlarini muvofiqlashtirish, shuningdek, jamoat xavfsizligini ta‘minlash kabi xizmatlar bevosita mahalla darajasida amalga oshirilmoqda. Ushbu xizmatlar aholining real ehtiyojlarini quyi bo‘g‘inda aniqlash, davlat ijtimoiy siyosatini manzilli va samarali ijro etish hamda fuqarolarning boshqaruv jarayonlaridagi ishtirokini kuchaytirishga xizmat qiladi. Natijada mahalla instituti nafaqat an’anaviy jamoaviy tuzilma, balki zamonaviy ijtimoiy xizmatlar ko‘rsatuvchi va davlat bilan jamiyat o‘rtasida bog‘lovchi institutsional subyekt sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Mahalla orqali quyidagi asosiy xizmat turlari amalga oshirilmoqda:

- *Kam ta‘minlangan oilalarga ijtimoiy yordam* — mahallaning an’anaviy va institutsional xizmati (manzilli yordam, ro‘yxatga olish, tavsiya).

- *Bandlik va tadbirkorlikka ko‘mak* — hokim yordamchisi, banklar va bandlik tizimi bilan hamkorlikdagi xizmat.

- *Yoshlar va xotin-qizlar bilan manzilli ishlash* — “yoshlar yetakchisi”, “xotin-qizlar faoli” orqali ijtimoiy xizmat.

- *Ijtimoiy himoya va subsidiyalarni muvofiqlashtirish* — davlat ijtimoiy xizmatlarining mahalla darajasidagi amaliy mexanizmi.

- *Jamoat xavfsizligini ta‘minlash* — profilaktika inspektori va jamoatchilik ishtirokidagi xizmat.

2023 yildan boshlab joriy etilgan “mahalla yettiligi” modeli (rais, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim, soliq inspektori va profilaktika noziri) mahalla darajasida xizmat ko‘rsatish samaradorligini keskin oshirdi. Barqaror rivojlanishning muhim yo‘nalishlaridan biri — yashil iqtisodiyot tamoyillarini joylarda tatbiq etishdir. Ushbu jarayonda mahallaning roli tobora ortib bormoqda.

BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP) ekspert baholariga ko‘ra, mahalla darajasida amalga oshirilayotgan yashil va ijtimoiy loyihalar aholi turmush sifati

hamda ekologik xavfsizlikni yaxshilashga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida mahalla faoliyatini raqamlashtirish xizmat ko'rsatish tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqib, xizmatlar tezkorligi, shaffoflik va hisobdorlikni oshirmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida mahalla boshqaruvini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Mahalla instituti BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ijtimoiy platforma bo'lib, qashshoqlikni qisqartirish, sifatli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish, gender tengligi va ekologik barqarorlikni ta'minlashda samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu ma'noda mahalla jamiyatning "kichik modeli" sifatida davlat siyosati va aholi ehtiyojlari o'rtasidagi bog'lovchi institutsional bo'g'in hisoblanadi.

Raqamli boshqaruvni yanada kengaytirish maqsadida "Raqamli mahalla" platformasi orqali mahalladagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni tahlil qilish, ularni toifalash va manzilli choralar belgilash mexanizmi joriy etilmoqda. Bu esa mahalliy hokimiyat organlari faoliyatida natijadorlik va javobgarlikni kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Xalqaro tajriba va hamkorlikni kuchaytirish doirasida 2024 yilda qabul qilingan Samarqand deklaratsiyasi mahalla institutining insonparvarlik, ijtimoiy hamjihatlik va bolalar hamda ayollar huquqlarini himoya qilishdagi o'rnini xalqaro miqyosda e'tirof etgan muhim hujjat hisoblanadi. UNDP, UNICEF, ILO kabi xalqaro tashkilotlar bilan amalga oshirilayotgan qo'shma loyihalar mahalla darajasida xalqaro standartlarni joriy etish va milliy tajribani takomillashtirishga xizmat qilmoqda

Xulosa. O'tkazilgan ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mahalla instituti O'zbekiston sharoitida aholiga xizmat ko'rsatishning eng quyi, eng yaqin va eng samarali ijtimoiy modeli sifatida shakllanib bormoqda. Mahalla orqali ijtimoiy yordam, bandlik va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, yoshlar va xotin-qizlar bilan manzilli ishlash, subsidiya va ijtimoiy himoya mexanizmlarini muvofiqlashtirish

hamda jamoat xavfsizligini ta'minlash xizmatlarining amalga oshirilishi davlat ijtimoiy siyosatini joylarda samarali ijro etish imkonini bermoqda. Bu esa mahallani faqat ijrochi tuzilma emas, balki aholi ehtiyojlarini aniqlovchi va ularni hal etishga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi institutsional subyektga aylantirmoqda.

So'nggi yillarda joriy etilgan "mahalla yettiligi" modeli, raqamli boshqaruv mexanizmlari va ishtirokchilik budjeti tizimi mahalla faoliyatining yangi bosqichga ko'tarilganidan dalolat beradi. Xususan, "Raqamli mahalla" platformasi orqali muammolarni faktlar asosida aniqlash, toifalash va manzilli choralar belgilash boshqaruv qarorlarining tezkorligi, shaffofligi va hisobdorligini oshirmoqda. Bu jarayon inson omilini kamaytirib, korrupsiyaviy xavflarni pasaytirish hamda xizmatlar sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Yashil iqtisodiyot tamoyillarining mahalla darajasida joriy etilishi ham alohida ahamiyat kasb etadi. Chiqindilarni qayta ishlash, energiya tejamkor texnologiyalar, quyosh elektr stansiyalarini barpo etish va ko'kalamzorlashtirish tashabbuslari mahallaning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi rolini kuchaytirmoqda. Bu nafaqat atrof-muhit muhofazasiga, balki aholi bandligini oshirish, daromad manbalarini kengaytirish va yashash sifatini yaxshilashga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro tajriba va hamkorliklar tahlili shuni ko'rsatadiki, mahalla instituti BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ijtimoiy platforma sifatida e'tirof etilmoqda. Samarqand deklaratsiyasi, UNDP, UNICEF, ILO kabi xalqaro tashkilotlar bilan amalga oshirilayotgan loyihalar mahalla darajasida global standartlarni joriy etish va milliy tajribani xalqaro miqyosda targ'ib qilish imkonini bermoqda. Bu esa mahalla institutining nafaqat milliy, balki xalqaro ahamiyatga ega modelga aylanishiga zamin yaratadi.

Umuman olganda, mahalla instituti aholiga xizmat ko'rsatish, yashil iqtisodiyot, raqamli boshqaruv va fuqarolik ishtirokini uyg'unlashtirgan kompleks ijtimoiy model sifatida jamiyat barqaror rivojlanishining muhim tayanchiga aylanmoqda.

Kelgusida mahalla tizimining institutsional salohiyatini yanada kuchaytirish, kadrlar malakasini oshirish, moliyaviy resurslardan samarali foydalanish va xalqaro tajribani milliy sharoitga mos holda joriy etish orqali mahallani “xalq xizmatidagi zamonaviy boshqaruv markazi” sifatida rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy vazifa bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **United Nations.** *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.* New York: United Nations, 2015.
2. **United Nations Development Programme (UNDP).** *Green Economy and Sustainable Development.* New York: UNDP, 2022.
3. **World Bank.** *Local Governance and Public Service Delivery.* Washington, DC: World Bank, 2021.
4. **Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).** *Innovative Public Service Delivery.* Paris: OECD Publishing, 2020.
5. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti.** “*Raqamli O‘zbekiston – 2030*” strategiyasi to‘g‘risida. PF–6079-son Farmon, 2020-yil.
6. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti.** “*Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi to‘g‘risida*”. Prezident Farmoni, 2019-yil.
7. **Urinboyev R.** *Mahalla as a Social Institution in Uzbekistan.* Global Informality Project, University of Oxford, 2020.
8. **O‘zbekiston Mahallalari uyushmasi.** *Mahalla tizimini rivojlantirish bo‘yicha metodik materiallar.* Toshkent, 2023.